

7. Кузнецова А.Г. Развитие методологии системного подхода в отечественной педагогике: Монография. – Хабаровск: Изд-во ХК ИППК ПК, 2001.– 152 с.
8. Марков Ю.Г. Функциональный подход в современном научном познании. – Новосибирск: Наука, 1982. – 255с.
9. Плахотнюк Н.П. Сутність, зміст та структура готовності майбутніх учителів до інноваційної діяльності // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: педагогіка, психологія і соціологія. Випуск 5, Частина I – Донецьк, ДонНТУ, 2009. – С. 153-159.
10. Свердлова Т.Г. Становлення системного підходу як методологічного засобу вітчизняної педагогіки // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету – Випуск 3 (46), 2012.
11. Шамова Т. И. Педагогический анализ урока в системе внутришкольного управления / Т. И. Шамова, Ю. А. Конаржевский; под ред. С. И. Архангельского. – М.: МГПИ им. В. И. Ленина, 1983. – 100 с.

Ушмарова В.В.

**СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД В ИССЛЕДОВАНИИ ГОТОВНОСТИ МАГИСТРОВ
К ПРЕПОДАВАНИЮ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН**

В статье на основании теоретического анализа сути системного подхода осуществляется изучение и обобщение взглядов ученых о структурных компонентах готовности, выделение инвариантных, вариативных и специфических компонентов готовности, уточнение понимания готовности к преподаванию в контексте системного подхода.

Ключевые слова: системный подход, структура, готовность, компонент, преподавание.

Ushmarova V.V.

**SYSTEM APPROACH IN STUDYING OF MAGISTER AVAILABILITY TO PEDAGOGICAL
DISCIPLINES TEACHING**

The article is based on theoretical analyze of system approach essence. Studying and generalization of scientists' views about structural availability components, separation of invariant, variable and specific components of availability, specification of realization to teaching in system approach context are carried out.

Key words: system approach, structure, availability, component, teaching.

УДК 378.14

Харитоновна Н. В.

**ВИКОРИСТАННЯ ЛЕКСЕМ "ПРАВО" І "ЗАКОН"
У ВИКЛАДАННІ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ**

Стаття присвячена вивченню юридичної лексики (лексем "право" і "закон"), зазначено продуктивність латинських словотворчих елементів, підкреслено зв'язок з іншими мовами (українською та англійською), проаналізовано спеціальну фразеологію із зазначеними лексемами.

Ключові слова: лексема, деривати, юридична термінологія, фразеологія, методика викладання латинської мови.

Викладання латинської мови є невід'ємною частиною навчальних робочих планів у ВНЗ юридичного профілю. З метою підвищення професійної компетентності юриста викладачеві необхідно використовувати інноваційні підходи в методології. У наш час

відсутність чітко нормованих державних стандартів в освіті щодо способу викладання дисципліни відкриває широкі можливості для викладачів того чи іншого навчального закладу самостійно вирішувати питання, пов'язані з навчанням.

Мета статті – аналіз лексем латинської мови в контексті навчання студентів юридичної термінології та фразеології.

Відповідно до поставленого завдання проаналізовано наукові здобутки в галузі методики викладання латинської мови, зокрема праці про застосування міждисциплінарного підходу (Р. Міленкова[6]); організації аудиторної та позааудиторної роботи з латинської мови; вивчення медичної, фармакологічної термінології, навчання латинської мови за фаховим спрямуванням (І. Архипова, Н. Борисова, Т. Назаренко, Є. Світлична, В. Синиця, Л. Смольська, Л. Тихонова Н. Янковська [1; 2; 7; 9] та ін.) та ефективну методику аналізу концептів права в різних мовах (О. Лисак) [5]. Зокрема, О.Беляєва [2] досліджувала професійно орієнтоване навчання латинської мови студентів вищих медичних навчальних закладів III–IV рівнів акредитації і конкретизувала цілі навчання, корекцію його змісту, питання вдосконалення традиційних й упровадження нових методів і прийомів, розроблення й застосування об'єктивних засобів контролю.

Для написання статті використано підручники з латинської мови, з римського права, словники з латинськими крилатими висловами.

Викладання курсу латинської мови в майбутніх юристів передбачає насамперед засвоєння певної кількості одиниць лексичного мінімуму. Одним із засобів цього засвоєння є робота зі спеціальною термінологією та фразеологією. Досить успішною методикою викладання мови є формування у студентів навичок порівняння та аналізу лексеми.

Звернемося до словника [5] і розглянемо основні способи деривації слів "право" та "закон", що латинською мовою зазначені як *-ius* та *-lex*.

Структура і значення похідного слова формується на основі "твірної" основи та словотворчих елементів (складання основ, суфіксів, афіксів тощо). **Ius, iuris n** (род. відм. *uris*, мн. *iura*) – *право; правосуддя; законодавство; закон, суд*. Слово відповідно має дві основи: *ius-*, *iur-*, але частіше у словотворенні вживають основу *-iur-*.

1) *Iurisprudentia, ae f* (< *iur-is* + *prudentia*) – досл.: "знання права", правотворчість, правова наука; галузь права; трактат права.

2) *Iurisdictio, ōnis f* (< *iur-is* + *dictio* або *ius* + *dico*) – досл.: "установлюю право", судочинство; право суду; судова компетенція.

3) *Iudex, iudicis m* (< *ius* + *dicere*) – досл.: "говорити право", суддя.

4) *Iurisconsultus, i n* (< *iur-is* + *consultus*) – досл.: "обговорювати (питання) права", правник.

5) *Iniuria, ae f* (< *non* (*in*) + *iur-ia* (*ius*)) – безправ'я, правопорушення.

6) *De iure* (< *de* + *iur-e*) – досл.: "у межах права, за правом, згідно з правом", юридично, формально.

Українською мовою використовуємо деривати (похідні слова): **юрист, журі, юридичний, юрисконсульт, юриспруденція, де-юре**.

Практичне застосування набутих знань про лексеми при викладанні латинської мови може бути таким:

Вправа 1. Назвати слова українською мовою, що походять від латини: *iurisprudentia, iurisconsultus, de iure* тощо.

Вправа 2. Визначити, від яких латинських слів походять в українській мові деривати: журі, де-юре, юриспруденція тощо.

Вправа 3. Знайти у тексті правознавчого спрямування слова іншомовного походження, дати значення слів українською: "*прогресивний* характер римського права значною мірою зумовлений діяльністю *юристів* у період *принципату*" [1]. "За допомогою *юридичних* документів засобу правового регулювання (*норми, індивідуальні рішення, угоди* та ін.) стають *об'єктивованими*, доступними для інших *суб'єктів*, їм надається визначена *офіційність*" (з підручника з української мови).

У контексті статті хотілося б розглянути питання, пов'язані з використанням лексеми "закон". **Lex, legis f** (род. відм. legis, мн. leges) - закон, правова норма; правило, принцип; право управління, влада. Слово має також дві основи: lex-, leg-. Найчастіше вживаються слова з основою leg-, тому наводимо приклади спільнокореневих слів:

1) **Legalis, e** (leg-al-is) – узаконений, законний, правовий; повноправний.

2) **Legalitas, atis f** (leg-al-itas) – законність.

3) **Legitimus, a, um** (leg-itim-us) – законний; чинний.

4) **Legitime** (leg-itim-e) – законно, згідно з законом.

5) **Legislator, oris m** (< leg-is-lat-or (lex+latus)) – досл.: "установлений закон", законодавець, автор законопроекту.

Арсенал слів українською мовою має теж багато спільнокореневих термінів: **легальний, нелегальний, легалізація, легітимація, легіслатура**.

Наведемо приклади іноземною (англійською) мовою, що використовують студенти-правники у своїй мовній практиці: **legal** (юридичний, правовий, законний); **illegal** (нелегальний, незаконний), **legislator** (законодавець); **legislate** (видавати закони); **legitimate** (законний, правовий); **juridical** (юридичний, законний, правовий), **jurisdiction** (правосуддя, юрисдикція), **jurisprudence** (правознавство), **jurist** (юрист), **juristic** (юридичний).

Отже, робимо висновок, що використання лексем ius та lex у викладанні дисципліни спрямовано не тільки розширювати загальнолінгвістичний кругозір, надавати термінологічну базу, але й сприяє розвитку наукового підходу до вивчення слов'янських та іноземних мов. Коли студент розуміє, що латинська мова допомагає вивчити багато юридичних термінів, покращити знання з іноземної мови, у нього з'являється мотивація до вивчення латинської мови, зацікавленість у своїй роботі.

Особливу увагу у викладанні латинської мови студентам-правникам приділено вивченню юридичної фразеології, зокрема, програмою для студентів передбачено опанування ними 100 крилатих латинських висловів. Засоби їх методичного викладу можуть бути різноманітні – від історико-літературного пояснення з подальшим культурологічним коментарем до суто лінгвістичного тлумачення. З лінгвістичного погляду аналіз лексеми в контексті допомагає кращому її засвоєнню. Крім того, образність і глибина закладеної думки у вислові дозволяє повніше зрозуміти значення слова в усій його багатогранності та змістовності.

Розглянемо вирази, у складі яких присутні лексеми **ius** та **lex**. Навіть на першому занятті ми запам'ятовуємо вирази із вищезгаданими лексемами, оскільки говоримо про необхідність вивчення латинської мови як писемної мови джерел римського права. У посібнику "Історія вчень про право і державу" [1] зазначено, що писане право (**ius scriptum**) у Римі зафіксовано в Законах дванадцяти таблиць (**Leges duodecim tabularum**). Римські юристи перші розробили приватне право (**ius privatum**), а найбільшого історичного розвитку юриспруденції набула збірка – кодекс Юстиніана (**Corpus iuris civilis**). У складі чинного права виділяли три частини: право природне (**ius naturale**), право народів (**ius gentium**) і право громадян або цивільне право (**ius civile**).

Вивчення складових римського права передбачає використання понять, отриманих у результаті перекладу латинських текстів та окремих положень.

Етимологія терміна **ius** – право неясна, але, як пише Ульпіан, слово "право" дістало свою назву від слова "правосуддя" [6, с. 5]. Термін **lex** – закон еволюціонував так: спочатку це було правило, що встановлював для себе римський громадянин, потім – закон стає "загальним приписом", "загальною клятвою держави" і, нарешті, закон – "це те, що народ наказує і встановлює" [6, с. 5]. Про сутність закону і права висловлювалося багато відомих юристів: **ius est ars boni et aequi** – право є мистецтво добра і справедливості (Павл); **Honeste vivere, alterum non laedere, ius suum quique tribuere** – жити чесно, не чинити шкоди іншим, надавати те право, що йому належить; **iuris prudentia est divinarum atque humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia** – юриспруденція – це пізнання божественних і людських справ, знання справедливого і несправедливого (Ульпіан); **lex est commune praescriptum,**

virorum prudentium consultum, delictorum... communis rei publicae sponsio – закон є приписи, рішення мудрих мужів, приборкання злочинців..., загальна клятва республіки (Папініан).

Лінгвістичне тлумачення слів "право" і "закон" набувають у вивченні програмної граматичної теми "іменники з відміни". Студентам запропоновано знайти різні граматичні (відмінкові) форми цих слів, що мають по дві основи, пояснити значення термінів і лаконічних сентенцій.

Вправа 4. У словосполученнях і реченнях знайти різні відмінкові форми іменників. Наприклад: *ius* – називний відмінок однини (*ius privatum*), *iuris* – родовий відмінок однини (*praesumptio iuris*), *leges* – називний відмінок множини (*silent leges inter arma*).

Вирази для запам'ятовування: **ius** Romanum – римське право; **ius** privatum – приватне право; **ius** publicum – публічне право; **ius** gentium – міжнародне право; **ius** civile – цивільне право; *de iure* – юридично; *corpus iuris civilis* – звід законів цивільного права; *praesumptio iuris* – юридична презумпція; **ius** est ars boni et aequi – право є мистецтво добра і справедливості; *dura lex, sed lex* – закон суворий, але це закон (найбільш поширений афоризм давніх римлян); *silent leges inter arma* – під час війни мовчать закони (вираз, який зазначено у промові Ціцерона); *non rex est lex, sed lex est rex* – не цар є закон, а закон є цар; *legem brevem esse oportet* – закон має бути коротким (прагнення до лаконічності); *lex prospicit, non respicit* – закон дивиться вперед, а не назад (закон зворотної сили не має); *prior tempore, potior iure* – перший за часом, сильніший за правом (право на річ має той, хто перший захопив її); *lex et regio* – закон і країна (кожна країна має свої закони) тощо.

Перекладаючи крилаті вирази й юридичні приписи за допомогою словника рідною мовою, студенти надалі можуть самі порівняти переклад із відповідником. Подібний аналіз допомагає сформуванню краще розуміння особливостей буквального і літературного перекладу, сприяє виробленню навичок роботи зі словом, оскільки у словнику подано всі можливі значення слова. Лексеми *ius* та *lex* можуть перекладатися різним способом: *lex mercatoria* – торговельне право, *lex contractus* – договірне право, *summum ius est summa iniuria* – вища законність – це вища несправедливість.

Вправа 5: Знайти в тексті речення з різними варіантами перекладу лексем *ius* та *lex*.

Досить ефективною методикою засвоєння юридичної термінології і фразеології є робота з основними концептами права за О. Лисак [4, с. 342]. Автор пояснює смисл концептосфери, а потім пропонує лінгвокультурні концепти, що стосуються, наприклад, права та закону. Для зразку було наведено концепт "lex – закон" із варіантами перекладу російською та англійською мовами [3].

Lex prospicit non respicit	Закон зворотної сили не має	The law looks forward, not backward
Salus populi est suprema lex	Благо народу – найвищий закон	The safety of the people is the supreme law.

Погоджуємося з думкою, що студентам можна запропонувати вільні колонки для заповнення українською мовою для самостійного перекладу виразів. Робота з юридичною фразеологією допомагає краще засвоїти у комплексі норми права, лексичний мінімум латинської мови і поглибити свої знання з англійської мови.

Повага до закону є психологічним фоном соціального життя громадян. *Salus populi suprema lex* – "благо народу – найвищий закон", *Lex est norma recti* – "закон є панування того, що є правильним", *Lex iubet ea, quae facienda sunt, prohibetque contraria* – "закон схвалює те, що належить робити, й забороняє протилежне", *Scire leges non hoc est verba earum tenere, sed vim ac potestatem* – "знати закони – значить пам'ятати не їхні слова, а їхнє значення й чинність". Виразність латинської мови у цих та інших висловлюваннях зіграла чималу роль у формуванні правової культури середньовічної Європи.

Вільне володіння латинськими афоризмами, висловлюваннями, термінами, що вже стали універсальними для всього світу, не тільки свідчить про культуру правника, а й значно полегшує спілкування юристів різних країн.

Вивчення латинської мови у ВНЗ юридичного профілю сприяє розвитку правової культури студентів, поглибленню знань про джерела права, створює умови для формування європейського ставлення до норм моралі та права. З метою розвитку позитивної навчальної мотивації до вивчення латинської мови (на прикладі лексем "закон" і "право") та до поглиблення асоціативних зв'язків між мовами (українська, англійська) і спеціальними дисциплінами з латиною використовуємо такі методичні розробки:

1) формуємо в студентів навички порівняння й аналізу лексеми, наукового підходу до вивчення інших мов. Цей метод сприятиме опануванню студентами багатьох термінів, пов'язаних зі спеціальністю юриста;

2) аналізуємо лексеми в контексті (юридичні положення, крилаті вирази). Цей метод дозволяє повніше зрозуміти значення термінів, допоможе краще розвинути навички буквального й літературного перекладу, сприятиме більш ефективній роботі зі словником;

3) вивчаємо юридичну термінологію і фразеологію за допомогою концепта. Цей метод допомагає краще засвоїти в комплексі норми права та допоможе поглибити знання з іноземних мов (англійська, німецька тощо);

Вивчення латинської мови допомагає студенту-юристу при вивченні не тільки спеціальних курсів, але й розвиває логічне мислення, підвищує мовну культуру і сприяє розширенню загального світогляду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Актуальні проблеми вдосконалення методики викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах (III–IV рівнів акредитації) за умов формування загальноєвропейського освітнього простору : матеріали доповідей семінару-наради завідувачів кафедрами іноземних та латинської мов вищих медичних навчальних закладів України, 5-6 жовт. 2006 р., Чернівці / М-во охорони здоров'я України, Буковин. держ. мед. ун-т. – Чернівці: БДМУ, 2006. – 112 с.
2. Викладання іноземних та латинської мов як складова сучасної концепції гуманізації та гуманітаризації освіти у світлі Болонського процесу : матеріали науково-методичної конференції кафедр іноземних мов і латинської мови та медичної термінології у вищих медичних навчальних закладах України, 23-24 жовт. 2008 р., Львів / гол. ред. доц. Ісаєва О. С. – Львів : ЛНМУ імені Данила Галицького, 2008. – 164 с.
3. Демиденко Г. Г. Історія вчень про право і державу. Навчальний посібник. – Х.: Консум, 2004. – 432 с.
4. Корж Н. Г., Луцька Ф. Й. Із скарбниці античної мудрості. – К.: Вища школа, 1994. – 351 с.
5. Лысак Е. А. Методика преподавания латинского языка, основанная на сравнительном анализе концептов права в русском, латинском и английском языках. – "Российское право в Интернете". – № 3. – 2009. – С. 1–12.
6. Миленкова Р. В. Застосування міждисциплінарного підходу у викладанні латинської мови студентам-юристам // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми, 2001. – № 4–5. – С. 336–345.
7. Научные и методические проблемы медицинской терминологии : материалы междунар. учеб.-науч.-метод. конф. 5-10 окт. 2009 г. / М-во здравоохранения и соц. разв. РФ, ФГОУ "Всеросс. учебн.-научн.-метод. центр по непрерывн. мед. и фарм. образов.", Проблемн. учебн.-метод. комиссия по лат. яз. и осн. терминологии [и др.]. – Ульяновск : Изд-во "Вектор-С", 2009. – 268 с.
8. Скорина Л. П., Чуракова Л. П. Латинська мова для юристів: Підручник. 2-ге вид., виправлене і доповнене. – К.: Атіка, 2006. – 416 с.
9. Тихонова Л. М. Внеаудиторная работа по медицинской латыни: инновационный подход / Л. М. Тихонова, Н. Н. Савельева. – Ульяновск : ООО "Вектор-С", 2010. – 209 с.
10. Хоміцька З. М. Словник латинських юридичних висловів. – Х.: Право, 2005. – 272 с.

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЛЕКСЕМ "ПРАВО" И "ЗАКОН"
В ПРЕПОДАВАНИИ ЛАТИНСКОГО ЯЗЫКА**

Статья посвящена изучению юридической лексики (лексемы "право" и "закон"), обозначена продуктивность латинских словообразовательных элементов, подчеркнута связь с другими языками (украинским и английским), проанализирована специальная фразеология с указанными лексемами.

Ключевые слова: лексема, дериваты, юридическая терминология, фразеология, методика преподавания латинского языка.

Kharitonova N. V.

THE USAGE OF LEXEME "LAW" AND "PRINCIPLE" IN TEACHING OF LATIN LANGUAGE

The article deals with the study of jural lexicon (lexeme "right" and "law"), designates the productivity of Latin word-formating elements, underlines the connection with other languages (for example, Ukrainian and English), analyzes topical phraseology with above-mentioned lexemes.

Key wordes: lexeme, derivatives, law terminology, phraseology, methods of teaching Latin language.

УДК 372.881.111.1

Цареградська К. В.

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ
АУДИТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ**

Статтю присвячено особливостям формування професійно орієнтованої аудитивної компетентності студентів економічних спеціальностей під час їх навчання у магістратурі.

Ключові слова: аудіювання, професійно орієнтована аудитивна компетентність, майбутні економісти.

Початок ХХІ століття характеризується глобалізацією економічних зв'язків України з іншими державами, що, безумовно, підсилює попит на фахівців міжнародного класу, тобто таких, які здатні вести успішну міжнародну економічну діяльність та вільно комунікувати з представниками різних країн. Перед майбутніми фахівцями-економістами, випускниками вищих навчальних закладів (ВНЗ), в умовах стрімкого розвитку міжнародних економічних відносин, стоять нові, більш складні, вимоги до реалізації власного професійного потенціалу, тому підвищення ефективності навчання іноземної мови (ІМ) є одним з пріоритетних завдань освітньої системи на сьогоднішній день.

Професійно орієнтоване спілкування ІМ, спрямоване на взаємодію фахівців та, в першу чергу, на обмін інформацією з метою її подальшого використання, реалізується в усній та писемній формах. Відомо, що доля слухової рецепції в умовах мовленнєвих контактів (у тому числі професійних) складає 45% загального часу спілкування.

Головною метою аудіювання іншомовного професійно орієнтованого тексту є досягнення реципієнтом певної комунікативної мети у результаті розуміння на слух змісту тексту при, як правило, одноразовому прослуховуванні. Отже, важливим завданням при навчанні ІМ майбутніх фахівців є формування у студентів умінь аудіювання, а саме – формування професійно орієнтованої аудитивної компетентності (ПОАК).

Проблема формування аудитивної компетентності (АК) привертала багатьох дослідників, серед яких О. І. Ісеніна, Р. Оксфорд, О. С. Суздалева, І. І. Халєєва, Т. В. Громова, Б. Дальхаус, Н. В. Єлукіна, О. І. Черкашина та інші. Аналіз робіт авторів показав, що формуванню саме ПОАК майбутніх економістів під час їхнього навчання в магістратурі приділяється недостатньо уваги.